

Dr. Louis Pirenne 80

*Bosch 'historisch centrum'
zou echt 'n toparchieff zijn*

*Dr. Pirenne thuis in zijn studeerkamer
(Foto: Olaf Smit)*

Tachtig jaar is hij dit jaar geworden. Vitaal en nog immer actief. En alert, zoals bij tijd en wijle zijn puntige ingezonden stukjes in het Brabants Dagblad bewijzen. Dr. L. (Louis) P.L. Pirenne. Zijn loopbaan als stadsarchivaris van 's-Hertogenbosch en rijksarchivaris in deze provinciale hoofdstad markeert de ontwikkeling van het klassieke, bestofte archief naar een modern en dynamisch bedrijf.

Pas verhuisd naar een serviceflat in Den Bosch-Zuid geniet Louis Pirenne van negenhoog van een prachtig uitzicht, niet alleen op de fraaie Pettelaarse Plas onder zijn raam, maar op eerbiedige afstand ook, en vooral, op de stad, zowel de oude stad binnen de wallen als de 'nieuwe stad', waarvan de skyline zich met zijn welgevallen achter het station aftekent. Hoewel de stoel achter zijn klassieke werktafel naar het raam is gekeerd, lijkt in zijn royaal bemeten werkkamer weinig tijd om uit het raam te staren. Een boekenwand van een meter of zes reikt tot het plafond. Rijen boeken, nauwgezet gerubriceerd: algemene geschiedenis, geschiedenis van Brabant, Belgische geschiedenis, enz. De rubriek Belgische geschiedenis wordt verklaard door zijn afkomst. Zijn vader was van origine een Belg, tijdens de Eerste Wereldoorlog naar Nederland gevlucht; later genaturaliseerd.

Tegenover die indrukwekkende boekenwand nog een kleinere boekenkast, maar met zijn anderhalve meter hoogte en een lengte van vier meter evenmin toereikend voor het boekenbezit van Pirenne, getuige de stapeltjes boeken op tafel, op een bijzettafeltje en links en rechts op de grond. Ze verraden tegelijk het nog altijd bezig zijn van de historicus.

Gok

Door de oorlog – universiteiten dicht – verlaat, studeerde de in Tilburg opgegroeide Louis Pirenne geschiedenis aan de Katholieke Universiteit Nijmegen. Onderhuids leefde bij hem het verlangen ooit archivaris of bibliothecaris te worden. Toch had hij nog maar net z'n kandidaatsexamen gedaan of hij kwam – 'via via' – op 1 juli 1948 in het Stadsarchief in 's-Hertogenbosch terecht, als assistent en beoogd opvolger van de toenmalige stadsarchivaris H. Ebeling. 'Wel een gelukkig toeval', voegt hij er onmiddellijk aan toe, want 'voor een archivaris is Den Bosch een hele mooie stad. Met ook een prachtig archief.' De outillage was echter uiterst gebrekkig, in feite van vóór de Eerste Wereldoorlog. De Archiefwet van 1918 had daar voornamelijk zijn uitwerking gemist. Archivaris, assistent en bezoekers deelden er één kamer. Nu was er ook weinig bezoek. 'Als er drie mensen in de week kwamen was het veel. Als zich iemand aan-

diende had je zoiets van: Hé, daar komt er weer één.' Het was toenmalig burgemeester H. Loeff die Pirenne min of meer persoonlijk binnenhaalde, zich zeer wel bewust dat het niet zonder risico was de opvolging van de zittende stadsarchivaris – toen nog een parttime baan, Ebelings hoofdfunctie was onder-agent van de Nederlandsche Bank – in te calculeren. 'Het is een beetje een gok die we nemen', zei Loeff toen. 'Het was een wederzijdse gok', zegt Pirenne nu. 'Ik wist niet of ik het wel zou kunnen en, niet te vergeten, of ik het in deze omstandigheden wel zou willen. De bonhomie van Ebeling hielp me over mijn twijfels heen.'

Toen deze in 1953 overleed kon Pirenne zelfs nog niet benoemd worden, 'omdat ik nog niet bevoegd was'. Na zijn doctoraal geschiedenis moest hij de archiefopleiding nog doen. 'De gemeente heeft die baan een jaar lang voor mij open gehouden. Kennelijk had ik het vertrouwen van Loeff gewonnen.' Dat vertrouwen was vervolgens ook de basis voor de wederzijdse relatie, die tussen de burgemeester en 'zijn' archivaris ontstond. Het laat zich begrijpen dat Loeff voor toespraken, die zich leenden voor een historische terugblik, nooit tevergeefs een beroep op Pirenne deed. En de stadsarchivaris vond dat maar al te leuk, een reden te meer om daar veel werk van te maken.

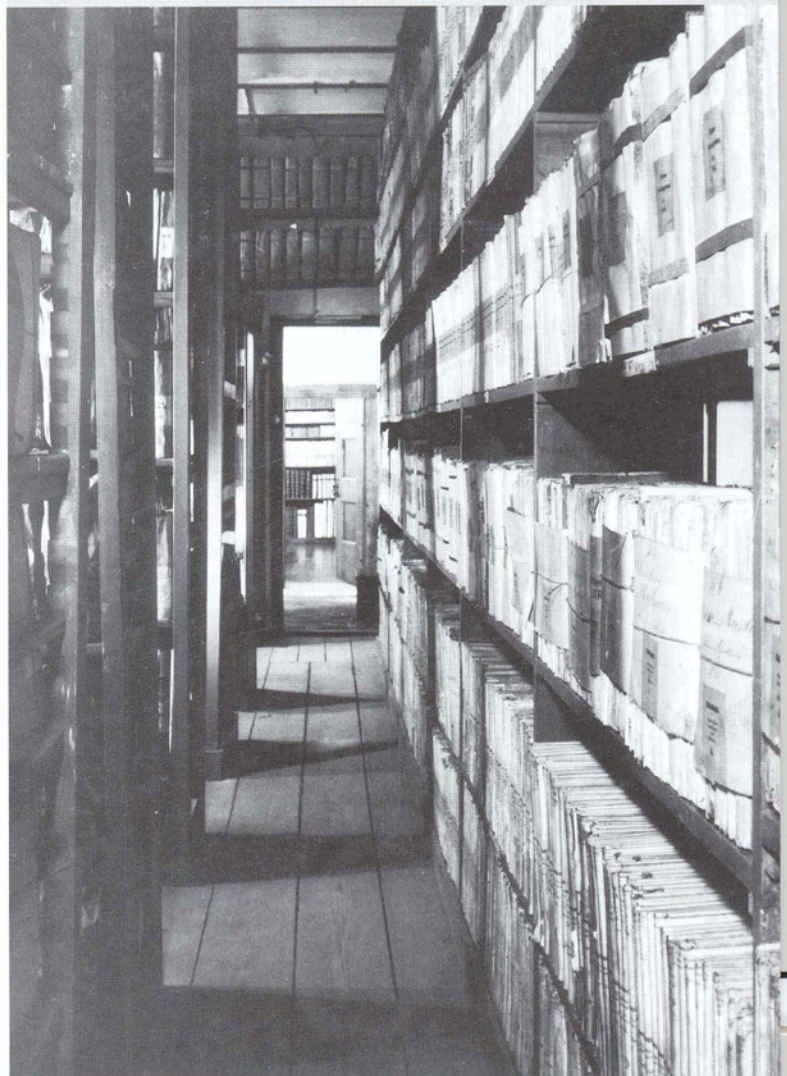
Close

Bij zijn benoeming tot stadsarchivaris met ingang van 1 januari 1954 wist Pirenne het 'hoognodig dat er betere inventarissen kwamen. De bestaande inventarissen (van het oud stadsarchief en de charterverzameling) dateerden van 1860 en 1865. Sindsdien was niets meer geïnventariseerd.' Tegelijk zag hij de dringende noodzaak 'het archief meer naar buiten bekend te maken'. De keuze was niet gemakkelijk, maar 'ik koos voor het laatste, omdat daar vooral mijn kracht lag'. Overigens verzaakte hij niet aan de plicht tot inventariseren, want na enige tijd kreeg de stadsarchivaris er een ambtenaar bij, eerst als stagiair, voor het inventariseren.

Het naar buiten bekend maken van het archief was Pirenne wel toevertrouwd. Met als zichtbaar resultaat dat er meer bezoek kwam, al is de toenmalige stadsarchivaris er niet de man naar om dat als zijn persoonlijke verdienste uit te roepen. 'Het groeiende bezoek had ook te maken met een toenemende belangstelling voor geschiedenis – er kwamen meer geschiedenisstudenten – en daarmee voor archieven. Er kwamen nogal eens mensen voor het maken van een proefschrift. Met name vanuit Nijmegen dat uit de aard der zaak nogal wat Brabantse studenten telde. Vaak door toedoen van prof. Rogier, een ware

*Achter het Stadhuis. Gemeentearchivaris Pirenne in zijn werkkamer. Een opname uit 1956.
(Foto: Stadsarchief, collectie Het Zuiden)*

*Het archiefdepot Achter het Stadhuis, eveneens in 1956.
Tot 1984 was het gemeentearchief op dit adres gehuisvest.
(Foto: Stadsarchief, collectie Het Zuiden)*

Architect Van Kessel ontwierp in 1931 de 'moderne' aanbouw aan het gemeentearchief. Van 1977 tot 1984 was hierin de studiezaal gevestigd. Vorig jaar is dit gedeelte afgebroken en verrees er een nieuw kantoorgebouw op die plaats.
(Foto: Stadsarchief)

promotor. Er verscheen elk jaar wel een boek over Den Bosch. En niet zomaar een boek, maar een wetenschappelijk werk, veelal als proefschrift.' Pirenne, die bij verschillende promoties als paranimf werd gevraagd, bewaart de beste herinneringen aan wat hij samenvattend als 'een leuke tijd' beschrijft. Hij spreekt daarbij van 'een kweekvijver van jonge historici, die met veel energie het veld van de Brabantse geschiedenis betraden'. En: 'Omdat alles nog zo klein was, was het ook heel *close*. Veel van de toenmalige promovendi zijn later vrienden geworden.' Deze kring vormde later de basis voor het ontstaan van de historische sectie van het toenmalige *Provincieaal Genootschap van Kunsten en Wetenschappen*.

Happy

Het gewone dagelijkse werk mocht daarnaast niet minder op de gedrevenheid van Pirenne rekenen. 'Ik ben een administratie op gaan zetten, te beginnen met het registreren van de aanwinsten, jaarverslagen gaan maken enz. Kortom ik heb de nodige structuur in het functioneren van het Stadsarchief aangebracht. Bovendien heb ik een prentenkabinet/fotoarchief opgezet.' Door zijn functioneren verwierf Pirenne als vanzelfsprekend meer goodwill bij het college van Burgemeester en Wethouders, hetgeen resulteerde in meer faciliteiten, waardoor de stadsarchivaris meer armslag kreeg.

Met andere woorden: Pirenne wist hoe hij het Stadsarchief moest 'verkopen'. Met een fijn lachje omschrijft hij zijn succes zelf zó: 'Ik kon blijkbaar zo praten dat de mensen dachten dat ik het allemaal wel wist'. Het resultaat was ook dat Pirenne als historicus bekender werd, de nodige autoriteit kreeg. Dat bleek eens te meer toen in 's-Hertogenbosch de functie van rijksarchivaris vrijkwam. Pirenne had daar wel oren naar, maar 'het was wel een heel moeilijke keuze. Ik voelde me helemaal *happy* in het Stadsarchief. Anderzijds was ik toch wel een beetje eierzuchtig. De kans om rijksarchivaris te worden was natuurlijk niet niks.' De portie gezonde eierzucht heeft uiteindelijk kennelijk de doorslag gegeven. Dr. L.P.L. Pirenne werd per 1 juli 1963 benoemd tot rijksarchivaris van Noord-Brabant. Maar hoe groot zijn dilemma is geweest, staat hem ook nu nog helder voor de geest. 'Wat het ook moeilijk maakte om van functie te veranderen was het feit dat mijn werk bij het Stadsarchief nog niet af was. Toen ik wegging had ik nog altijd geen goed depot.' Een verhuizing van het Stadsarchief naar het fraaie, historische *Refugiehuis* op de Zuidwal, waarvoor hij net goed en wel de plannen rond had, ging tot zijn grote teleurstelling op het laatste moment niet door. Overigens zou Pirenne als 'bouwpastoor' later toch wel aan zijn trekken komen, want het Rijksarchief was eveneens dringend aan vervanging toe.

Model

Ook als rijksarchivaris betoonde Louis Pirenne zich een prima 'koopman', zodanig dat hij achteraf zonder al te veel ijdelheid mag vaststellen dat Noord-Brabant in de jaren 1960-'70 dé provincie was die model stond voor het archiefwezen in Nederland, mede dankzij het beleid van de provinciale archiefinspecteurs. 'De kleine gemeenten in Brabant begonnen met streekarchieven. Al doende ontwikkelde Brabant zich in korte tijd tot een provincie met op een paar plaatsen na een dekkend archiefwezen.' Een situatie die de archivaris Pirenne uiteraard zeer toejuichte, al verdroot die ontwikkeling hem tegelijkertijd omdat de streekvoorzieningen archieven naar zich toetrokken die tot dan toe bij het Rijksarchief berustten. 'Tot mijn spijt raakte ik steeds meer archieven kwijt, waardoor in zekere zin de positie van het Rijksarchief verzwakte.' Dit betrof met name de zogenaamde oud-rechterlijke archieven uit de tijd dat de plaatselijke schepenen als stads- en dorpsbestuurders ook fungeerden als rechtbank. Akten konden ook door schepenen worden verleden. Verantwoordelijk voor alle archieven van de rijks-

instellingen in de provincie en natuurlijk ook voor het archief van de provincie zelf, had het Rijksarchief nochtans een taak, die er op zich best mocht wezen. Maar dat weerhield Pirenne er niet van op de acquisitie-toer te gaan om de 'verliezen' te compenseren. Zo kreeg het Rijksarchief in Noord-Brabant er ook heel veel bij, zoals de archieven van grote provinciale instellingen als het Economisch Technologisch Instituut van Noord-Brabant (ETI), het Provinciaal Opbouworgaan, de provinciale elektriciteitsmaatschappij PNEM, enz. Maar ook dat van een bedrijf als de zuivelgigant Campina, waarin na tal van fusies de archieven zaten van tal van kleine coöperatieve melkfabrieken.

Ook andere archieven werden binnengehaald, zoals die van de classes van de Ned. Hervormde Kerk in Noord-Brabant, kloosterarchieven, bedrijfsarchieven, familiearchieven, archieven van politieke bewegingen, enz.

De laatste tijd is echter weer de tendens om de plaatselijke archieven te laten samenvloeien in de gemeentearchieven van de grote(re) gemeenten. Voor wat de provinciale hoofdsteden betreft – bijna alle vanouds centra van bestuur, van rechtspleging, van handel en bedrijvigheid – is het de bedoeling dat hun archieven samengaan met de Rijksarchieven ter plaatse en zich ontwikkelen tot toonaangevende provinciale historische centra. Dat is bijna overal gelukt. Behalve in 's-Hertogenbosch, hetgeen Pirenne zich als oud-stadsarchivaris zeer goed kan voorstellen, maar anderzijds als oud-rijksarchivaris ook weer zeer betreurt, want een Bosch historisch centrum op de Citadel zou in ons land – en in Vlaanderen – 'echt een toparchief' zijn.

Vol

Van een instelling met een marginale bezetting is het Rijksarchief in de 25 jaar onder Pirenne uitgegroeid tot een bedrijf met dertig/veertig vaste- en hulpkrachten. Ook kwam er veel meer bezoek. In 1963 telde het Rijksarchief zo'n 1700 bezoekers. 'Toen ik wegging zaten we rond de 13.000, een verachtvoudiging.' En: 'Een aantal van 200 fotokopieën per jaar was indertijd al heel wat. Tegenwoordig zijn dat er zo'n 100.000 of misschien nog wel meer.' Pirenne kijkt nochtans met een zekere nostalgische vreugde op die tijd terug. 'Ook bij het Rijksarchief profiteerden we van de toenemende belangstelling voor geschiedenis, op regionaal niveau vooral ook dankzij *Brabants Heem*. Dan komen de bezoekers vanzelf.' In de Waterstraat waar het Rijksarchief tot 1985 krap behuisd was, zaten die bezoekers echter als haringen in een ton. En ook al verleende Pirenne bezoekers desnoods gastvrijheid

Een Ansichtkaart uit 1914,
toen al Rijks-Archief.
De doorbraak van de
Prins Bernhardstraat is
nog niet gerealiseerd.
(Foto: Stadsarchief)

UITG. A. C. VERHEES 'S BOSCH.

RIJKS-ARCHIEF. 'S-HERTOGENBOSCH.

*B. M. Dankzij de dank voor je
goede wensen op 15 Januari en veel
zegen op je prachtige reis. Van
Lankvelt G. J. 1.*

op z'n eigen werkkamer, dat kon niet voorkomen dat dikwijls het bordje 'Vol' aan de deur hing. Dat het Rijksarchief ook meer te bieden had bewijst alleen al de omvang van het depot. Bij de komst van Pirenne had het Rijksarchief een depot van vier kilometer planklengte. En in het landelijk hulpdepot in Schaarsbergen had het Rijksarchief van Noord-Brabant nog eens vier kilometer opgeslagen. In de Citadel beschikt men over 25 km. depotcapaciteit. De groei bracht met zich mee dat de rijksarchivaris behalve archivaris ook meer en meer manager moest zijn. Pirenne: 'Toen ik aantrad waren de rijks-archivari-sen pure wetenschapsmensen. Ik ben ook benoemd vanuit een zeker wetenschappelijk prestige, opgebouwd als stadsarchivaris van Den Bosch. Maar in die tijd bestond al een zekere vraag naar een meer extroverte archivaris, nodig om het Rijksarchief tot (meer) ontplooiing te laten komen.'

Toeval

Hoewel Pirenne ook als manager zijn sporen heeft verdiend, mag hij achteraf vaststellen: 'Ik ben altijd archivaris gebleven. Ik zou me ook niet kunnen voorstellen

Oud-rijksarchivaris en bouw-
pastoor Pirenne in de Citadel,
het Rijksarchief in Noord-
Brabant.

(Foto: Olaf Smit)

nooit meer tot wetenschappelijke publicaties te komen. Maar ik heb altijd toch wel een zekere tweestrijd gevoeld, want ik heb management weliswaar nooit als hoofdtaak beschouwd, maar wel als heel belangrijk. En al was ik dan geen echte manager, ik was wel iemand die mensen met ideeën veel vrijheid heeft gegeven. Achteraf heb ik daar wel eens spijt van gehad, omdat ze dingen anders deden dan ik wilde, maar grosso modo is het steeds goed uitgepakt.'

Maar waar het om de noodzaak van een nieuwe behuizing ging, werden misschien wel onvermoede managerskwaliteiten in hem wakker. Want er moest heel wat water door de Maas gestuwd worden om tot die nieuwe huisvesting te komen. Pirenne blikt terug: 'Bij mijn benoeming heb ik uitdrukkelijk de opdracht meegekregen om te zorgen voor nieuwe huisvesting. Een gelukkig toeval was dat het departement van Defensie in die tijd de Citadel afstootte.' Pirenne was maar al te blij met deze unieke locatie, ondanks het feit dat het monument-zijn van het complex de nodige beperkingen oplegde. Anderzijds kreeg de rijksarchivaris ruimten tot zijn beschikking die formeel het toegestane aantal vierkante meters nogal eens en soms fors overschreden. Dat gaf naast de gewenste ontwikkelingen ook nieuwe mogelijkheden. Het Rijksarchief kreeg naast twee studiezalen de beschikking over een centrale hal voor digitaal verwerkte bestanden ('onder mijn opvolgers gerealiseerd'), projectgroepkamers, een eigen collegezaal en, 'wat niemand had', zelfs een kantine. Gecombineerd met de ambiance die de Citadel door vorm en ligging, compleet met tuin, uitstraalt, kreeg het Rijksarchief in Noord-Brabant in 1985 een geweldige voorziening, omkaderd door

een uitzonderlijke historische context. Een blijvend teken van de groei van zowel de omvang als de betekenis van het Rijksarchief te 's-Hertogenbosch in de contouren van wat werkelijk een dynamisch bedrijf mag heten.

Hoewel de functie van rijksarchivaris hem volledig leek op te slokken, vond Louis Pirenne de nodige tijd om op tal van andere terreinen actief te zijn, plaatselijk zowel als provinciaal, en landelijk bovendien. Zijn nevenfuncties zijn er te veel om op te noemen, reden om te volstaan met drie sprekende voorbeelden.

Landelijk: Van 1968 tot 1976 was Pirenne eerst ondervoorzitter, later voorzitter van de 'sinds 1991 Koninklijke' *Vereniging van Archivarissen in Nederland*. 'Dat de vele buitenlandse contacten en ervaringen mij goed van pas zijn gekomen, spreekt vanzelf.'

Provinciaal: Pirenne was mede-initiatiefnemer, later ondervoorzitter en 'partijfilosoof' van de actiegroep, later *Stichting Brabant Eén*, die zich fel verzette tegen de opdeling van de provincie in kleinere deelgebieden, in de wandeling ook wel 'mini-provincies' genoemd. 'Het had heel wat voeten in de aarde, maar in 1983 werd het plan tenslotte afgeblazen.'

Plaatselijk: In 1956 was Pirenne de initiatiefnemer voor het behoud van het historische pand *De Moriaan* en daarmee in feite voor het behoud van de Bossche binnenstad. 'Het was het begin van het (algemene) verzet tegen afbraak en doorbraken. Het bracht me bijna in conflict met burgemeester Loeff.'

Zonder iets af te willen doen aan de enorme verdiensten van de Bossche binnenstad-voorvechters Bergé en Van der Eerden kan Pirenne omwille van de geschiedschrijving niet nalaten op te merken dat op dit gebied achter de schermen ook zeer goed werk is verricht. 'Uiteraard moest dat verborgen blijven.'